

театрите, в които и авторите, и актьорите са Цигани, се увеличава. Не бива да забравяме руския театър „Ромен“ в Москва, открит през 1931 г. и останал една от най-мощните институции с международно признание, макар и преди години да е останал без помещения и да е бил принуден да се нанесе в хотел; или още театъра „Пралипе“ в Македония, принуден да имигрира в Германия, който поставя на цигански език шедьоврите на световната театрална класика вкл. гръцката, пиесите на Шекспир, Гарсия Лорка и много други.

Третият тип изменения обхваща *раждането на изкуство, ангажирано в политическата борба*. В класическото циганско изкуство претенциите са производни, идеализирани и изразяват общото, споделяно от всички отчаяние: такива са оплакваческите песни на *Ромите*, *Чергарите* или на *Синте* и *cante jondo kaló* — тъжните любовни песни на *Кале*, изпълнени с мъка и смърт:

Ler clisos e mangue cayí,
se bichelan a mangues chorés:
barés sato mangues gransias
gayardos sato mangues chijés.

Yo ya no soy quién yo era,
ni quién yo soy ya sére.
Soy un árbol de tristeza,
pegadito a la paré.

Очите на моята мургава любима
приличат на моето нещастие:
големи като умората ми,
черни като мъката ми.

Не съм онова, което бях,
повече няма да бъда.
Аз съм бръшлян,
притиснат до стената.

Фламенко стих (Coplas flamencas)

UŠTAVDE E RROMENQI VIOLINA

Uštavde e Rromenqi violina,
ačhile e jaga romane,
i jag o thuv,
and-o devel vazdinđn.

Igârde e Rromen,
čhavoren ulavde pe daθar,
e romnĕn pe romenθar,
igârde e Rromen.

Jasenovco pherdo Rroma,
pandle pala betonosqe stĕburĕ,
verklinĕnčar pe prne pe va',
and-e čika zi k-e čang.

Ačhile and- Jasenĕvco,
lenqe kĕkala,
te mothon bimanušikanimata,
javin vĕdro disĕjli,
ta e Rromen o kham tatĕrda.

ТЕ СТЬПКАХА ЦИГАНСКАТА ЦИГУЛКА

Те стъпкаха циганската цигулка,
огньовете цигански сами се угасиха,
като пламък и дим,
до небесата извиха.

Те отведоха Циганите,
децата от майка лишиха,
жените от мъжете разделиха;
те отведоха Циганите.

Ясеновац [29] пълен е с Цигани,
с тежки вериги на ръцете и краката,
за циментови стълбове вързани,
в кал затънали до колената.

Останаха там — в Ясеновац,
техните кости,
и за нечовешки събития разказ мълвят
но шом утрото си вдигне тишината,
слънцето отново притопля на Циганите душата.

Расим Сейдич

(*Rasim poeta zingaro, Publi and Press, Milan, 1978*)